

ПРОТИ КОЧЕРГИ ВІТГЕНШТАЙНА І СОКИРИ ПОЗИТИВІСТІВ: ЯК КАРЛ ПОППЕР РЕАБІЛІТУЄ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ

Надія Козаченко

Анотація. У статті розглянуто одну з основоположних для філософії XX століття проблем, а саме – статус філософських проблем. У центрі уваги – позиція Карла Поппера, яку він сформулював у відповідь на програму логічного позитивізму та ідей Людвіга Вітгенштайна. Стаття зосереджена на аналізі головних аргументів Поппера щодо реальності філософських питань і їхньої раціональної розв’язності у контексті ширшого історико-філософського тла, зокрема його полеміки з Вітгенштайном, відомої як «інцидент з кочергою». У другій частині статті авторка зосереджується на змісті симпозиуму «Що може логіка зробити для філософії?» (What Can Logic Do for Philosophy?) 1948 року, передусім на виступі самого Поппера, вперше перекладеному українською і опублікованому разом із цією статтею. У цій публікації Поппер продовжує полеміку щодо статусу філософських проблем і відстоює думку, що логіка не обмежується аналізом мови або формальним супроводом науки, а має функцію раціональної критики і може застосовуватись до філософських питань, які мають зміст, можуть бути предметом обговорення та отримати певне розв’язання, принаймні – попереднє. Окрему увагу приділено виступам інших учасників симпозиуму – Вільяма Ніла та Альфреда Айера, які створюють деяку помірковану опозицію ідеям Поппера. Ніл зазначає, що філософам не варто витрачати стільки часу на дебати про межі свого предмету і методів, а визнати, що в логіці вони мають принаймні одну справжню сферу дослідження, де інтенсивна праця може принести багаті плоди. На думку Ніла, логіка може стати дійсно дієвим методом дослідження філософських проблем, але для цього філософи мають йти в ногу з розвитком сучасної логіки. Зі свого боку Айер хоче з’ясувати – що саме у проблемі робить її філософською і чим філософський метод відрізняється від методів природничих наук. Айер детально аналізує приклади філософських проблем, надані Поппером. Він погоджується з тим, що це філософські проблеми, але критикує підхід, який Поппер обрав для їхнього аналізу. Натомість, Айер демонструє можливість сучасного логічного аналізу.

Ключові слова: Карл Поппер, філософська проблема, логіка, «Що може логіка зробити для філософії?», логічний аналіз, логічний емпіризм, критичний раціоналізм.

Перша половина XX століття порушила питання про статус філософії як науки у новому ключі. Замість служниці пропаганди, релігії чи просвіти філософії запропонували місце служниці науки, її методологічної помічниці, що формулює і пояснює здобутки «справжніх» наук. Чи може вважатися науковим результат, отриманий суто теоретично? Чи може вважатися науковою проблема, що не спирається на емпіричні дані? Чи може наукова теорія містити апріорні твердження, які не залежать від досвіду і передують йому? Подібні питання супроводжували становлення строгої наукової методології й разом з тим тривалий час піддажували статус філософії на тлі формування «позитивних» наук.

Питання щодо статусу, можливостей і меж філософії виникли внаслідок критичного осмислення класичних філософських систем на тлі наукових розвідок у царині природничих наук, натхненних успішним емпіричним дослідженням та розвитком логічного аналізу. Кристалізація цупкої методології природничих наук залишала далеко позаду гуманітаристику, а разом з нею і філософію, викидаючи її з когорти доказових емпіричних дисциплін. Тодішні нові емпірики – фізики, хіміки, біологи, соціологи, економісти, психологи – поставили питання: чим же займається філософія і навіщо вона нам? Так на тлі розвитку природничих наук виникло питання: чи існують справжні філософські проблеми і, відповідно, чи є філософія наукою?

Серед учасників цього дискурсу, у більшості ініційованого позитивістами, варто відмітити Карла Поппера, який значну частину своєї наукової діяльності присвятив тому, щоб реабілітувати філософію як самостійну царину знань, з якої черпають і природничі, і гуманітарні, і точні науки.

Поппер відомий своєю енциклопедичністю і важко знайти філософську галузь, в якій він не проявив би себе. Найбільш відомі його здобутки у соціальній філософії та філософії науки, але він досліджував і зовсім відмінні теми, торкався музики, психології, освіти тощо. Скоріш за все, така різносторонність корелює з його методологічною позицією – критичним раціоналізмом, згідно якого, істинність, валідність, адекватність і продуктивність теорій або й просто переконань визначається їхньою стійкістю до критики та передбачає розвиток в різносторонньому обговоренні. Його позиція полягає в тому, що помилка можлива, але раціональна дискусія здатна наблизити нас до істини. Тому в суперечці щодо статусу філософських проблем і самої філософії як науки він займає саме таку позицію – відкриту до обговорення і спрямовану на аргументовану дискусію. Попперівська

стратегія не одразу була сприйнята його опонентами і йому довелося докласти значних зусиль, щоб реабілітувати статус філософських проблем як таких, що підлягають розв'язанню, а не відкиданню. Іноді це призводило до непорозумінь, іноді до цікавих казусів. Тому цікаво прослідкувати цю історію на прикладі багатократно описаної історії про сутичку Поппера з Вітгенштайном й поглянути на її продовження.

Активний і обізнаний щодо наявних філософських дискусій Поппер не міг залишитися осторонь обговорення статусу філософії в сучасному йому науковому дискурсі. Тож, коли 25 жовтня 1946 року відбулася чергова зустріч дискусійної групи під назвою Кембриджський Клуб Моральних Наук (the Cambridge Moral Science Club), Поппер виступив там як запрошений доповідач. Мабуть, він розумів як ризикував, але сподівався на плідне обговорення, адже його наміром було представити і аргументувати низку суто філософських проблем, чим Поппер хотів довести їхню реальність та істотність. Можливо, поміркована дискусія відбулася б за головування Джорджа Мура, який бочоловав клуб до березня 1944 р., але на час виступу Поппера в клубі вже головував Людвіг Вітгенштайн, тому, коли Поппер виступив з доповіддю «Чи існують філософські проблеми?», Вітгенштайн відреагував досить різко й дуже експресивно відкинув всі ідеї Поппера. Так народилася одна з найцікавіших легенд в історії філософії: «Про Кочергу Вітгенштайна та Поппера», що по суті почалася як дискусія про природу філософських проблем (див.: [2, с. 2-3]).

Через два роки, у 1948, Поппер напише свій розділ у симпозіумі «Що може логіка зробити для філософії» [7], де знову торкнеться питання статусу філософських проблем. А в 1952 році напише розлогу роботу «Природа філософських проблем» [5]. Вітгенштайн безпосередньо до цього питання більше не повертався. Але бурхлива суперечка, яка мала місце того вечора, залишила примітний слід у біографії обох філософів, при цьому вона настільки прикрашена оповідями присутніх і дотичних, що мабуть істинної версії не існує. В одному з найцікавіших варіантів подій, розказаних «враженими очевидцями», Поппер і Вітгенштайн дралися розпеченими кочергами [2, с. 2].

Розповідь Поппера про події того вечора можна знайти в його інтелектуальній автобіографії «Unended Quest» [6], опублікованій у 1974 році. Відповідно до його версії, у своєму виступі Поппер висунув низку, на його думку, справжніх філософських проблем. Вітгенштайн одразу їх усі відкинув, оголосивши псевдопроблемами, які долаються аналізом мови. Поппер згадував, що Вітгенштайн «нервово грав кочергою», яку він використовував «як диригентську паличку, щоб під-

креслити свої твердження», і, коли виникло питання про статус етики, Вітгенштайн закликав Поппера навести хоч один приклад морального правила. Поппер каже: «Я відповів: «Не погрожувати приїжджим лекторам кочергою». Після чого Вітгенштайн розлючено кинув кочергу й вилетів із кімнати, грюкнувши за собою дверима» [2, с. 3].

Цей інцидент відображає глибокі розбіжності між двома філософськими підходами до розуміння природи філософських проблем. Вітгенштайн вважав, що філософські проблеми не існують як такі, оскільки є не чим іншим, як результатом мовної плутанини або неправильного вживання мовних виразів. Тому для нього головна функція філософії – не розв'язання проблем, а терапевтичне викриття тих мовних непорозумінь, які створюють враження наявності проблеми. Поппер, навпаки, вважав, що філософські проблеми реальні, потребують раціонального обговорення і можуть бути вирішені за допомогою філософського дослідження. Відтак, для нього філософія мала бути не просто аналізом мови, а інструментом для вирішення реальних проблем.

Це була перша й остання зустріч Вітгенштайна і Поппера, але вона не поклала край суперечці про природу філософських проблем. Щоправда, подальша дискусія більше ніколи не виходила за рамки раціонального обговорення, хоча опоненти Поппера – позитивісти, логічні емпіристи – тією чи іншою мірою поділяли вітгенштайнову точку зору. Але раціональна дискусія – це було саме те, чого і прагнув Поппер – наукового критичного обговорення. Здається він був дійсно вражений тим, що від початку обговорення пішло зовсім іншим шляхом. Його вразила не стільки емоційність Вітгенштайна, скільки його спосіб міркування, який Попперу видався зовсім нераціональним. Ось як він пише у листі до Рассела, обговорюючи інцидент:

Вітгенштайн говорить «Чому Локк каже такі дивні речі?», таким чином виражаючи (не дуже очевидно), що він хоче надати різні інтерпретації того, що міг мати на увазі Локк. ... Крім того, ... філософська активність у вітгенштайновому сенсі не обґрунтована ззовні (is not exoterically arguable). Вона не може містити і не містить нічого, окрім розумних здогадок про значення, що малися на увазі (intended meanings). Це приводить до низки «Він можливо мав на увазі...», але це не приводить до жодного твердження, яке було б відкрите до обговорення. Цей факт повністю руйнує будь-який зв'язок з раціональною традицією в філософії і має приводити до езотерики [3, с. 14].

Рассел у відповідь на лист висловив Попперу свою підтримку. Він з прикрістю зауважив, що поведінка Вітгенштайна була цілком

очікувана, але було дивним те, що таку поведінку підтримали й деякі інші присутні. Втім, Рассел зазначив, що не втручався в ситуацію, оскільки було очевидно, що Поппер в силах сам аргументувати свою позицію і витримати цей бій самостійно [3, с. 15]. Таким чином, в інциденті з кочергою Вітгенштайн ще раз підтвердив свою славу як ексцентричного генія, а Поппер – свою, як критичного раціоналіста.

Попри непорозуміння, Поппер не залишив питання про статус філософських проблем. Наступна його спроба вступити у діалог з опонентами щодо цієї теми відбулася через два роки після суперечки з Вітгенштайном в рамках симпозиуму, організованого Аристотелівським товариством на щорічній конференції. Як і всі доповіді сесії, даний симпозиум був опублікований у додатковому випуску відповідного журналу товариства.

Симпозиум отримав назву «Що може логіка зробити для філософії?» («What Can Logic Do for Philosophy?»), але по суті це була наступна спроба Поппера обговорити статус філософських проблем. Тут його опонентами стали логік Вільям Ніл та логічний емпірист Альфред Айер. Відповідна публікація за результатами симпозиуму складається з трьох окремих підрозділів, кожен з яких написаний різними авторами: Карлом Поппером, Вільямом Нілом та Альфредом Айером. Поппер виступив першим і задав тональність симпозиуму, в композицію якого кожен з авторів привніс унікальне звучання різних підходів до розуміння філософських проблем шляхом застосування логіки. Таким чином, в цьому симпозиумі Поппер отримав те, що хотів – раціональне, критичне і помірковане обговорення істотного філософського питання. Тож перейдемо до аналізу самого симпозиуму і розглянемо позицію кожного учасника.

Карл Поппер у своєму розділі ставить за мету показати, як логіка може допомогти у вирішенні філософських проблем і схематично розглядає п'ять таких проблем. Частина з них – це ті проблеми, які він обговорював з Вітгенштайном.

Одним із моїх головних завдань буде ... встановити, що існують такі явища, як філософські проблеми, – і це не лише псевдопроблеми. Наступним пунктом буде те, що ми можемо застосовувати до них прості методи логічного аналізу [7, с. 141].

Поппер наголошує, що філософські проблеми реальні, і логіка може допомогти їх прояснити, навіть якщо вони не піддаються емпіричним тестам. Але застосування логіки не зводить філософські проблеми до логічних і тим паче не доводить, що філософські проблеми не існують.

Перша проблема, яку розглядає Поппер, це «проблема існування філософії» – чи існує щось, що можна назвати «філософією» [7, с. 142]. І саме тут, на нашу думку, Поппер висловлює той висновок, який він виніс із суперечки з Вітгенштайном, і поширює свої контраргументи на позицію позитивістів, які також заперечують окремий статус філософії як науки та відкидають можливість існування філософських проблем. Він зазначає, що логічні позитивісти здійснюють значні спроби подолати апіоризм і натомість сформулювати критерії емпіричного знання, але, на думку Поппера, ці спроби постійно призводять до нових апіористичних систем.

І ці системи, попри заявлену антиапіористичну позицію, все більше набували дивного характеру старих апіористичних систем; чітко відчувалося, що їхні прихильники тримали сокиру за пазухою, і що вони були набагато більше зацікавлені в тому, щоб гострити цю філософську сокиру, аніж навчатися з досвіду [7, с. 142].

Здається, що пам'ятаючи вітгенштайнівську кочергу, Поппер хотів підкреслити подібну агресивність його колег в обговоренні статусу філософії та філософських проблем, закидаючи їм «гостріньні сокири» замість навчання. Так само, на думку Поппера, спроби позитивістів подолати філософський вербалізм привели до того, що коли вони прийшли до необхідності сформулювати критерії осмисленості висловлювань, виявилось, що ці критерії спираються на суто філософські поняття.

Наступний пасаж Поппера явно відсилає до інциденту з кочергою і дуже нагадує враження Поппера про стиль міркувань Вітгенштайна, які він описував у листі до Рассела.

Вони [позитивісти] з'ясували, що виходили з наївної філософії мови; і незабаром виявилися оточеними труднощами, які їм здалися практично нездоланими. На ці труднощі вони реагували, відмовляючись від обговорення проблем; натомість ці філософи, які починали з викриття філософії як суто балаканини й вимагали, щоб замість спроб їхнього розв'язання, ми звернулися від словесних проблем до реальних і емпіричних, опинилися в глухому куті безплідного й, здається, нескінченного завдання аналізу та викриття словесних псевдопроблем [7, с. 142].

Задача логіки на цьому етапі, пише Поппер, – застерігати філософів від широких апіористичних тверджень, які можуть виявитися парадоксальними, і, загалом, логіка має зробити «нас трохи скромнішими» [7, с. 143].

У підсумку Поппер відповідає на питання щодо існування філософії і філософських проблем цілком у дусі власної методологічної настанови: потрібно відкинути догму щодо того, що кожна проблема має передбачати чітку однозначну відповідь, адже це неможливо навіть в емпіричних науках. Тим паче, філософські відповіді повинні залишатися попередніми та приблизними і це не привід заперечувати існування філософських проблем.

Друга проблема, яку розглядає Поппер – це проблема причинності [7, с.145]. Він пропонує схему дедуктивного міркування, яке може пояснити необхідний зв'язок причини і наслідку. На його думку будь-який аналіз причинності передбачає неявне прийняття наявності універсальних законів, які приводять нас до дедуктивної логіки, а далі вже йдеться про обґрунтованість цих законів і про чисто дедуктивне виведення. В цій же главі Поппер звертається до доказу буття Бога як першопричини, що спирається на регресивний ланцюг причин. Поппер зазначає, що будь-який регрес буде відносним щодо того чи іншого універсального закону, і, відповідно, аргумент від причинності припускає заданість універсальних законів природи.

Третя проблема – проблема детермінізму [7, с.150], що полягає в питанні, чи можна повністю передбачити майбутнє, знаючи всі початкові умови та закони природи. Детерміністи вважають, що кожна подія в майбутньому визначена попередніми станами світу, і якщо ми маємо достатньо точну інформацію про початкові умови та всі закони природи, то можемо передбачити будь-яку подію. Поппер критикує цей погляд, вказуючи на дві серйозні проблеми. По-перше, ми ніколи не можемо точно виміряти всі початкові умови, і навіть якщо б могли, не знали б, які саме умови є вирішальними для передбачення майбутніх подій. По-друге, всі природничі закони, які ми маємо, – це лише наші гіпотези – «щасливі надмірно спрощені здогадки», і немає жодної гарантії, що вони є остаточними або вичерпними. Ми завжди змушені вдосконалювати свої знання, і навіть якби ми колись відкрили «повний набір законів», ми не могли б бути впевнені, що вони більше ніколи не зміняться. Тому детермінізм, на думку Поппера, – це або недосяжний ідеал, подібний до релігійної віри у всезнання, або просто хибна ідея.

Четверта проблема – проблема соціологічних законів [7, с.152], яка полягає у питанні, чи існують універсальні закономірності соціального життя, подібні до законів фізики. Деякі дослідники стверджують, що такими законами є, зокрема, закони соціальної еволюції, але Поппер вважає, що для цього немає вагомих підстав. Інші повністю заперечують існування будь-яких соціологічних законів, навіть у сфері

економіки, що робить практично неможливим будь-яке раціональне планування та прогнозування суспільних змін, але ця позиція теж не здається Попперу достатньо обґрунтованою. На його думку, більшість дискусій про соціальні закони базуються на логічних помилках.

П'ята проблема – проблема етики [7, с. 154], за словами Поппера, полягає в тому, що неможливо логічно вивести моральні правила, імперативи чи принципи політики з фактів. Для нього це фундаментальна логічна істина, без розуміння якої неможливо формулювати реальні проблеми моральної філософії. Однак постає питання: якщо цілі та норми не можна вивести з фактів, то як можливо вчитися з досвіду у сфері етики? Поппер пояснює, що хоча ми можемо прагнути певних моральних цілей, реальність може виявитися такою, що їх неможливо досягти без внутрішніх суперечностей. Наприклад, ми можемо мати етичну мету ліквідувати безробіття і водночас уникнути інфляції, але з досвіду можемо дізнатися, що ці дві цілі не можна реалізувати одночасно. Таким чином, хоча самі моральні принципи не виводяться з фактів, досвід дозволяє нам виявляти їхню взаємну узгодженість або суперечливість.

У висновках Поппер зазначає, що наведені приклади демонструють, що філософські проблеми можна аналізувати за допомогою досвіду і логіки, але такий аналіз не приводить до зникнення вихідної проблеми і не показує, що це була псевдопроблема. Навпаки, він показує, що існує проблема і яким чином вона може бути вирішена [7, с. 154].

Вільям Ніл – британський філософ, логік і філософ математики, відомий своїми працями з історії логіки, зокрема книгою «Розвиток логіки» [4], де він досліджує еволюцію логічних ідей від античності до сучасності. Ніл зауважує, що Поппер не пояснив, що він має на увазі під «логікою» і не показав, як логіка може бути корисною для філософії. Та, з огляду на те, що Поппер досить чітко виклав свої погляди на природу логіки в останніх статтях, Ніл зауважує, що можливо, дійсно, варто на прикладах сформулювати у читача «відчуття» певних проблем. Сам Ніл бере на себе завдання підійти до теми симпозіуму більш безпосередньо і розглянути як філософи ставляться до логіки і як вони мають до неї ставитися.

Простіше кажучи, я пропоную філософам не витратити стільки часу на дебати про межі свого предмету і правильність своїх методів, а визнати, що в логіці вони мають принаймні одну справжню сферу дослідження, де інтенсивна праця може принести багаті плоди [7, с. 156].

Далі Ніл звертається до логіки як до теорії слідування або «теорії наслідків», до поняття логічної форми і допустимої термінології. Він звертає увагу на те, що питання термінологічних домовленостей, співвідношення природної і формальної мов, ієрархії мов – це питання для філософів.

Який мінімальний апарат необхідний у метамові для того, щоб говорити про логіку даної мови? І якщо ми не можемо говорити про логіку мови L₁, не використовуючи мову L₂, яка сама має логіку, сформульовану в іншій мові L₃, яке значення це має для тез тих, хто називає себе конвенціоналістами? [7, с. 158].

Наступним питанням для філософів Ніл називає невичерпність і багатство логіки, зростання складності та ієрархію логічних систем. Він зазначає, що згідно результатів, отриманих Геделем і, незалежно від нього, Тарським, виявляється, що сфера логічно необхідних істин не може бути вичерпана жодною аксіоматизованою системою, якою б багатою вона не була [7, с. 159]. Ніл вважає, що ігноруючи ці проблеми і віддаючи їх до сфери математики, філософи нехтують своїм професійним інтересом: зробити істину правдоподібною. Розгляд подібних питань може мати величезне значення для цивілізації і бути корисним для самої філософії [7, с. 160]. Адже перевірка філософських припущень передбачає питання «Що було б, якби це було правдою?». І якщо раніше філософи, як наприклад Сократ, могли давати відповіді на такі питання, не застосовуючи технічної термінології, то зараз вони можуть ефективно використовувати мову логіки. Але для цього вони мають йти в ногу з розвитком сучасної логіки, а не спиратися на деякі вже дискредитовані доктрини.

Як приклад такого застарілого розуміння Ніл наводить визначення аналітичного судження як такого, в якому поняття предикату міститься в понятті суб'єкта, та визначення аналітичного судження через закон несуперечності. Він зазначає, що раселівське тлумачення аналітичності набагато краще: аналітичні – це пропозиції, які виводяться з логіки, а синтетичні – ті, які не виводяться. Але самі терміни «аналітичні» і «синтетичні» набули настільки складного і подекуди емоційного підтексту, що, на думку Ніла, настав час «вигнати їх з філософських дискусій», адже ми маємо хороший логічний апарат для міркування над подібними питаннями. Тож, – зазначає Ніл, – коли нас більше не будуть турбувати асоціації з кантіанством чи з позитивізмом, ми зможемо більш чітко обмірковувати ці питання [7, с. 163].

Далі Ніл зазначає, що не всі філософські проблеми пов'язані з логікою, наприклад, проблема співвідношення тіла та розуму, яка має значний емпіричний компонент. Він зазначає, що йому здається можливим, що проблема може бути філософською і водночас нерозв'язною на практиці, доки емпірична наука не досягне більшого прогресу. Але це не означає, що філософська відповідь буде того ж типу, що й наукова гіпотеза, як це можна проілюструвати на прикладі філософських роздумів про простір [7, с. 165].

У підсумку Ніл зауважує, що ми не маємо приписувати метод вирішення певній філософській проблемі й так само ми не маємо говорити, що філософські проблеми – це псевдопроблеми, які зникають, коли ми приймаємо певну манеру говорити. Адже такий підхід – це не просто загальна характеристика філософії, а претензія на вирішення всіх філософських проблем, і вона має бути підтвердженою або спростованою успіхом або невдачею її прихильників. На думку Ніла, ця претензія вже спростована [7, с. 165].

Альфред Айєр – британський філософ, один із головних представників логічного емпіризму, відомий своєю роботою «Мова, істина і логіка» [1]. Він розпочинає свій виступ так:

Я згоден з доктором Поппером, що існують філософські проблеми. Але достатньо сказати, що це заведе нас не надто далеко. Ми хочемо знати, що в проблемі робить її філософською; чим, наприклад, метод філософії відрізняється від методу природничої науки; а на це питання ні доктор Поппер, ні пан Ніл не дають чіткої відповіді [7, с. 168].

Попри те, що Поппер схвально відгукується про логічний аналіз, Айєр зазначає, що він не говорить про те, що розуміє під логічним аналізом; й так само – попри те, що Ніл говорить про те, що формальна логіка сама по собі може бути предметом вивчення для філософії, він не показує, як логіка допоможе філософам відповісти на питання з інших галузей. Знову ж таки, на думку Айєра, вони обидва допускають емпіричний компонент у філософських проблемах, але не дають відповіді на те, яким чином емпіричні питання входять у філософію, і не показують, чим філософське ставлення до них відрізняється від ставлення природничника. Тим паче, Айєр вважає «не надто корисним» висновок Поппера про те, що філософські відповіді завжди мають залишатися попередніми і приблизними, оскільки, на думку Айєра, – це просто не відповіді [там само].

Далі Айєр піддає ретельному аналізу попперівське розуміння філософської проблеми. Так, – говорить він, – Поппер може вважати,

що ми всі знаємо, що таке філософські проблеми, ми розпізнаємо їх, коли зустрічаємося з ними, але було б помилкою спробувати дати загальне визначення філософії чи філософського методу, адже, на думку Поппера, це привело б до апіоризму. Але що поганого в апіоризмі, – питає Айер, – якщо філософські питання не є емпіричними, то як інакше до них ставитися? Загалом, Айер дорікає Попперу, що той надто суворий до позитивістів, хоча не має для цього вагомих підстав.

Айер наводить приклад, який має допомогти нам розібратися в тому, що саме ми робимо, коли філософствуємо, з точки зору логічного емпіризму. Як приклад філософської проблеми він бере проблему сприйняття, тобто, в його інтерпретації, – проблему логічного аналізу перцептивних станів. Ось як, на думку Айєра, це робить феноменаліст: винаходить штучну мову і намагається в ній сформулювати перцептивні висловлювання, що може й не вдатися. В цьому сенсі його метод є апіорним і його відповідь на проблему матиме форму логічного твердження. Однак, в іншому сенсі, його метод не є апіорним, оскільки мова не конструюється довільно. Ми не винаходимо спочатку мову чуттєвих даних, а потім шукаємо, до чого б її застосувати. Чуттєві дані – це результат наших роздумів про природу фактів, що підтверджують перцептивні твердження. Буденна мова не дуже їх прояснює, тому застосовується мова чуттєвих даних. Ми здійснюємо так званий повторний опис або переклад, який дає змогу краще розібратися в ситуації: це лише інший спосіб показати зміст твердження, яке ми аналізуємо. Логічний аналіз допомагає встановити зв'язки між цими твердженнями, але його висновки не є результатом апіорних міркувань, а скоріше проявом правил трансформації нашої мови. І доки ми не можемо знайти контрприклад, наш аналіз може вважатися правильним, – у цьому сенсі доктор Поппер має рацію щодо попередності філософських відповідей. Але Айєр продовжує:

Я хочу сказати, що якщо філософська теорія хибна, то є спосіб її спростувати; і я не бачу причин, чому таке спростування не має бути остаточним. Що не зрозуміло, так це те, чи існує спосіб точно довести, що філософська теорія істинна [7, с. 172].

Далі Айєр детально аналізує приклади філософських проблем, надані Поппером. Він погоджується з тим, що це філософські проблеми, але критикує підхід, який Поппер обрав для їхнього аналізу. Натомість, Айєр демонструє можливості логічного аналізу, який виявляє значні неточності попперівського підходу.

Підведемо підсумки. Дискусія щодо статусу філософії і природи філософських проблем не може вважатися остаточно завершеною. Адже

вона сама є прикладом філософської проблеми, тому, за Поппером, відповідь на неї має бути лише попередньою. Однак, розпочавшись як відверте протистояння, в якому одна сторона повністю відкидає саму можливість постановки філософських проблем, а інша – доводить необхідність їхнього розв'язання, дискусія перейшла у більш помірковане русло, коли обидві сторони пом'якшили свої позиції після тривалого обмірковування.

Аргументи і претензії, які учасники симпозіуму висловлювали один до одного, в світлі сучасної філософії виглядають інакше. Дійсно, перша половина XX століття увійшла в історію філософії як час бурхливих дискусій щодо природи філософії на тлі значних успіхів логіки, математики і природничих наук. Але сьогодні ми бачимо, що аналітична філософія, яка виросла в тому числі й з логічного емпіризму, активно досліджує філософські проблеми, не піддаючи сумніву їхній науковий статус; ми також говоримо про аналітичну метафізику, де логічний аналіз є органічною і незамінною методологічною складовою. Важливу роль у становленні такого ставлення до філософських проблем відіграв Карл Поппер, з його невтомними спробами реабілітувати самостійний та унікальний статус філософських проблем. Симпозіум «Що може логіка зробити для філософії?» досить яскраво демонструє, в якій дискусії відбувалася кристалізація сучасного розуміння філософії як науки, що має свій предмет і метод, а також, звісно, розв'язує істотні проблеми.

References

1. *Ayer A.J.* Language, Truth and Logic. London, 1936.
2. *Edmonds D.*, Eidinow J. Wittgenstein's Poker: The Story of a Ten-Minute Argument Between Two Great Philosophers. London: Faber & Faber, 2001.
3. *Grattan-Guinness I.* Russell and Karl Popper: Their Personal Contacts. *Russell: The Journal of Bertrand Russell Studies*. 1992. Vol. 12 (1). P. 3-19.
4. *Kneale W.C.*, Kneale M. The Development of Logic. Oxford: Clarendon Press, 1962.

5. *Popper K.R.* The nature of philosophical problems and their roots in science. *British Journal for the Philosophy of Science*. Vol.3 (10). P.124-156.
6. *Popper K.R.* Unended Quest: An Intellectual Autobiography. New York: Routledge, 1976.
7. *Popper K.R.*, Kneale W.C., Ayer A.J. What can Logic do for Philosophy? *Aristotelian Society*. 1948. Suppl. Vol.22 (1). P.141-178. <https://doi.org/10.1093/aristoteliansupp/22.1.141>

AGAINST WITTGENSTEIN'S POKER AND THE POSITIVIST AXE: HOW KARL POPPER REHABILITATES PHILOSOPHICAL PROBLEMS

Nadiia Kozachenko

Abstract. The article addresses one of the fundamental questions in twentieth-century philosophy – the status of philosophical problems. At the centre of attention is Karl Popper's position, formulated in response to the programme of logical positivism and the ideas of Ludwig Wittgenstein. The article analyses Popper's key arguments in defence of the reality of philosophical problems and the possibility of their rational resolution, as well as the intellectual and historical context in which the debate unfolded – in particular, his confrontation with Wittgenstein, known as the «poker incident». In the second part of the article, the author focuses on the content of the 1948 symposium *What Can Logic Do for Philosophy?*, especially on Popper's contribution, published here for the first time in Ukrainian translation. In this text, Popper continues his polemic regarding the status of philosophical problems and argues that logic is not confined to linguistic analysis or the formal scaffolding of science. Rather, he presents logic as a tool of rational criticism that can be applied to meaningful philosophical questions – questions that are open to discussion and capable of at least provisional resolution. Special attention is paid to the responses of the other participants in the symposium – William Kneale and Alfred J. Ayer – who offer moderate opposition to Popper's views. Kneale argues that philosophers should not waste time debating the boundaries of their discipline and methods but acknowledge that in logic they possess at least one legitimate domain of inquiry, where sustained work may yield significant results. In his view, logic can indeed serve as an effective method for addressing philosophical problems, provided that philosophers stay abreast of developments in modern logic. Ayer, for his part, seeks to clarify what makes a problem philosophical, and how philosophical method differs from that of the natural sciences. He closely examines the examples of philosophical problems cited by Popper, agreeing that they are genuinely philosophical, but criticising Popper's strategy for analysing them. Instead, Ayer demonstrates the potential of contemporary logical analysis.

Keywords: Karl Popper, philosophical problem, logic, *What Can Logic Do for Philosophy?*, logical analysis, logical empiricism, critical rationalism.

Надійшла до редакції 16 квітня 2025 р.

Прийнята до друку 1 травня 2025 р.

Опублікована 1 вересня 2025 р.

Козаченко Надія Павлівна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Kozachenko Nadiia

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0003-2358-9076>

n.p.kozachenko@gmail.com

<https://doi.org/10.55056/apm.7759>